

УДК 351.74(477)

І.Г. БОГАТИРЬОВ, докт. юрид. наук, проф., Інститут кримінально-виконавчої служби,
О.Г. МИХАЙЛИК, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЛІЦІЇ ЧЕРНІГІВЩИНИ (1920–1930 РР.)

Ключові слова: історико-правовий аналіз, функціонування, міліція, співробітники, взаємодія, громад кість

На шляху незалежності Україна постала перед необхідністю забезпечення пріоритетності прав людини та принципу верховенства права у суспільному житті країни. Цей процес не оминув і правоохоронної системи. На жаль, останнім часом діяльність міліції у 20–30-ті роки піддається критиці без ґрунтового аналізу усіх позитивних і негативних чинників, які впливали на розвиток подій того часу, відтворення об'єктивних, очищених від ідеологічних нашарувань, тенденційних оцінок та прямих спотворень картини діяльності міліції, ототожнення її діяльності з органами Надзвичайної комісії тощо. Але у протидії злочинності зазначеного періоду, зміцненні і підтримці правопорядку в регіоні міліція Чернігівщини внесла вагомий внесок.

Звичайно, посилення командно-адміністративної системи державного управління, а згодом і тоталітаризму в країні не могло не вплинути на діяльність правоохоронної системи. Тому об'єктивний погляд на процеси, що відбувалися у ті часи, повинен застерегти від помилок при сучасному реформуванні та модернізації міліції, посилити боротьбу зі злочинністю у країні.

Метою статті є спроба об'єктивного висвітлення історико-правових засад утворення, структури, розвитку та діяльності міліції Чернігівщини, її ролі у забезпеченні охорони правопорядку та прав і свобод громадян, правового та соціального захисту працівників міліції

Чернігівщини, висвітлення форм взаємодії міліції Чернігівщини з іншими правоохоронними органами та громадськістю, забезпечення міліцією правопорядку і дотримання прав і свобод громадян у межах владних повноважень.

Питання правового регулювання діяльності міліції висвітлювалося у працях багатьох відомих вчених у галузі теорії та історії держави і права, політології, історії, зокрема, таких як: І.Г. Біласа, І.Г. Богатирьова, Є.С. Дурнова, В.А. Золотарьова, Ю.Ф. Кравченко, С.В. Кульчицького, І.В. Іванькова, В.В. Лунєєва, В.П. Маслова, О.Г. Мурашина, П.П. Михайленка, В.І. Прийстайка, В.П. Портнова, О.І. Олійника, А.Й. Рогожина, С.Д. Сворака, В.С. Сідака, В.В. Сташиса, С.С. Сливка, І.Б. Усенка, О.В. Фатхутдінова, Ю.А. Фролова, А.С. Чайковського, В.М. Чиснікова, А.П. Чернега, М.С. Чистякова, В.А. Чеховича, Ю.І. Шаповалова, Ю.С. Шемшученка, О.Н. Ярмиша та ін.

Їх праці містять низку системних положень і висновків, які прямо або опосередковано стосуються історико-правових засад діяльності міліції Чернігівщини. У статті використано фонди Центрального державного архіву вищих органів влади і державного управління України (далі – ЦДАВО), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО), Державного архіву МВС України, архіву МВС України в Чернігівській області та ін.

Події минулого: громадянська війна, політика воєнного комунізму, продрозкладка, загальна трудова повинність, економічна криза, індустріалізація, колективізація та розкуркулення в Україні, запровадження паспортної системи; зростання злочинності (бандитизм, грабежі, крадіжки, спекуляція та ін.), адміністративні методи управління та репресії вплинули і на діяльність міліції.

Серед заходів, спрямованих на забезпечення діяльності міліції Чернігівщини у 1920–1930 рр. слід виділити удосконалення її нормативно-правової бази, зокрема: законодавчого, галузевого забезпечення; покращення умов роботи працівників міліції, їх матеріально-технічного забезпечення тощо.

09.02.1919 р. було опубліковано декрет Ради Народних Комісарів (далі – РНК) України, у якому зазначалося, що в цілях охорони революційного порядку і особистої безпеки громадян, а також для боротьби з кримінальними злочинними елементами РНК України постановляє створити на території республіки робітничо-селянську радянську міліцію. А в березні 1919 р. видається інструкція, згідно з якою уся діюча на той час міліція на території України повинна бути піддана реорганізації.

Тут же зазначалось, що радянська робітничо-селянська міліція є виконавчими органами Робітничо-Селянської центральної влади на місцях, перебуває в безпосередньому віданні місцевих Рад і підпорядковується загальному керівництву Народного комісаріату внутрішніх справ (далі – НКВС) Української республіки по підвідділу управління радянської міліції. Інструкція складалась з декількох розділів: про склад радянської робітничо-селянської міліції; про порядок прийому і звільнення членів губерньської повітової і міської робітничо-селянської міліції; про обов'язки радянської міліції; про порядок підлеглості відносин членів радянської міліції; про звітність і відповідальність членів міліції; про визначення окладів і утримання міліції; про визначення штатів і районів міліції.

Після звільнення Чернігова 06.11.1919 р. військами Червоної Армії від денікінців у Чернігівській губернії створюються належні умови формування власної міліції. Передумовами її створення були захист прав і свобод людини, наведення громадського порядку в населених пунктах Чернігівщини, боротьба з кримінальною злочинністю. До відання Чернігівського губерньського управління міліції як підвідділу губерньського відділу управління Ради Чернігівщини відносилось керівництво діяльністю міліції на території губернії, видання наказів і відповідних розпоряджень, вказівок і роз'яснень, нагляд за діяльністю установ і організацій міліції, проведення ревізій, розподіл загонів міліції на території губернії на основі рішень губерньського виконавчого комітету.

Завідуючий губерньським управлінням міліції був підзвітним безпосередньо завідуючому відділу управління губерньського виконавчого і виконував розпорядження, накази НКВС республіки по підвідділу управління міліції. Начальники міської та повітової міліції підпорядковувалися завідуючому губерньської міліції, начальнику міської і повітової міліції підпорядковувалися помічники і завідуючі районами. Завідуючим районами підпорядковувалися старші міліціонери і міліціонери [1, с.28].

Із губерньського управління робітничо-селянської міліції були направлені уповноважені по організації повітових і волосних міліцій на території усієї губернії. В кінці грудня 1919 р. перший завідуючий губерньською міліцією Козачок у своєму звіті губерньській ревradі доповів про те, що у всіх повітах губернії створені органи робітничо-селянської міліції.

У перші роки становлення міліції Чернігівщини відчувались великі труднощі з кадрами, зброєю, матеріальним забезпеченням. Іноді на одного працівника міліції припадало до 5 бойових набоїв. Не вистачало взуття, обмундирування. Заробітну плату не отримували по 2–3 місяці. Доводилося комплектувати міліцію малограмотними, а інколи і неграмотними людьми, не навченими спеціальній службі. Нерідко в її ряди просочувались ворожі елементи, які зловмисно підривали честь і гідність міліції, дискредитували Радянську владу.

На початку 1921 р. відбувся 1-й з'їзд Чернігівської губерньської міліції, делегати якого направили листа В.І. Леніну з клятвою, що міліція Чернігівщини буде чесно боротися за робітничу справу. Про якісний склад Чернігівської губерньської РСМ у 1920 р. свідчать такі дані: із 2204 чоловік було з вищою освітою – 4 чоловік; середньою, незакінченою середньою – 171 чоловік; а інші 80 % – з початковою або зовсім неграмотні. У перші роки становлення міліція була передана на забезпечення місцевим органом влади, тому відчувались труднощі з виплатою зарплати та матеріальним забезпеченням. 18.02.1920 р. Рада

Робітничо-селянської оборони РРФСР прийняла постанову, якою регламентувався порядок набору до РСМ.

З метою покращення якісного складу міліції Чернігівщини у 1923 р. Чернігівський губвиконком прийняв Постанову про чистку губернської міліції. Була створена спеціальна комісія, перед якою ставилось завдання виявлення соціального складу працівників, їх класової самосвідомості, індивідуальних здібностей, професійної підготовки, моральних якостей. На основі висновків комісії були звільнені із органів міліції нездібні, бездіяльні і скомпроментувавши себе працівники [2].

20.09.1924 р. Всеукраїнський Центральний Виконавчий комітет прийняв Постанову про організацію на Україні НКВС, у підпорядкування якому увійшла Робітничо-селянська міліція. З цього часу міліція забезпечується усім необхідним у централізованому порядку. Поступово міліція Чернігівщини поповнюється за рахунок кращих представників робітничого класу і селянства, добровольців-учасників революції і громадської війни, молоді [3, с.345].

25.05.1931 р. РНК СРСР прийняла Постанову, якою вперше було проголошено Положення про Радянську робітничо-селянську міліцію з її конкретними завданнями. У постанові зазначалось: «Міліція є адміністративно-виконавчим органом радянської влади із завданням охороняти революційний порядок і громадську безпеку. Міліція слідкує за дотриманням законів, веде боротьбу зі злочинністю, розслідує справи про злочини. У своїй роботі міліція спирається на широкі маси трудящих». 1932 р. на базі колишнього адміністративного поділу Чернігівської губернії створено Чернігівську область. Від неї відійшли Глухівський, Конотопський, Кролевецький та інші повіти. Повіти стали називатись районами, а волості – сільськими Радами.

Партійні і радянські органи в передвоєнні роки постійно надавали допомогу в роботі міліції, проявляли турботу про співробітників. Їх працівники часто бували в колективах УНКВС. Перший секретар Чернігівського об-

кому партії О.Ф. Федоров особисто бував в УНКВС області і районних підрозділах, яких на 1930 р. налічувалось 39 [4]. Станом на 22.10.1932 р. Чернігівський обласний відділ ГПУ УСРР мав таку структуру: загальний відділ, особливий відділ, економічний відділ, відділ кадрів, фінансовий відділ, інспекція резервів, секретно-політичний відділ, оперативний відділ, спецгрупа, обліково статистичний відділ, відділ зв'язку [5].

Станом на 17.07.1934 р. Чернігівське обласне управління НКВС УСРР мало таку структуру: відділ Державної безпеки, відділ РС міліції, адміністративно-господарчий відділ, відділ пожежної охорони, відділ актів цивільного стану, фінансовий відділ [5]. У 1935–1936 рр. було здійснено цілу низку важливих заходів. Одним з них стало службове атестування всього керівного складу, що дозволило більш чітко розставити кадри відповідно до їх ділових та політичних якостей.

Із прийняттям Конституції СРСР 1936 р. у країні помітно позжавилася нормотворча діяльність, що привело до подальшого розвитку системи радянського законодавства. У сфері оперативно-службової діяльності міліції це знайшло своє відображення в посиленні правової регламентації її різних сторін, зокрема більш чітко визначалися функції міліції з організації патрульно-постової служби, забезпеченню соціалістичного громадського порядку, охороні прав та особистого майна громадян.

Конституція СРСР встановила, що соціалістична власність є економічною основою СРСР. Значення охорони соціалістичної власності підвищувалося як ніколи раніше. У зв'язку з цим у складі Головного управління робітничо-селянської міліції НКВС СРСР організовується відділ по боротьбі з розкраданнями соціалістичної власності і спекуляцією.

У контакті з органами прокуратури і з Державною торговою інспекцією співробітники міліції проводили велику роботу по викриттю порушників правил торгівлі, розтратників і спекулянтів. Пошук оптимальних форм організації слідчого апарату привів до створення у системі органів внутрішніх справ – у карному

розшуку і БХСС, республіканських, крайових і обласних органах міліції, у дорожніх відділах міліції – слідчих груп. У боротьбі зі злочинністю значно підвищилася роль науково-технічних підрозділів. Почали ширше застосовуватися криміналістична техніка та інші науково-технічні засоби.

Суттєві зміни відбулися в організації паспортних апаратів. Оскільки паспортизація населення у багатьох районах була закінчена і паспортні апарати виконали поставлені перед ними задачі, у липні 1937 р. їх особовий склад влився до інших підрозділів міліції, на які покладалась повсякденна підтримка паспортного режиму.

Вищевикладене дозволяє зробити висновок, що міліція Чернігівщини у 1920–1930 рр. пройшла складний шлях свого становлення та реформування, водночас набула високого професіоналізму, уміння оперативно працювати, своєчасно розкривати злочини, надавати правову допомогу населенню Чернігівщини.

За цей час сформувалися основні підрозділи міліції: карний розшук, ОБХСС, дорожній відділ, водна міліція, пожежна охорона, відділ актів громадянського стану та ін.

Створювалася і вдосконалювалася система підготовки кадрів для служби в міліції. Зміц-

нювалася і поповнювалася матеріальна база (автотранспорт, устаткування для проведення експертиз тощо).

Керівництво Чернігівського управління НКВС також звертало увагу на зміцнення дисципліни своїх співробітників, дотримання ними законності.

Правовий та соціальний захист працівників міліції закріплювався на рівні, аналогічному стосовно військовослужбовців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богатирьов І. Г. Міліція Чернігівщини (події та люди) / І. Г. Богатирьов, І. П. Катиринчук, П. С. Скнар. – Бровари : ПФПА, 2009. – С. 27-30.
2. Чернігівський обласний державний архів. – Ф.р305. – Оп. 1. – Спр. 222, 2591.
3. Кондратьєв Я. Ю. Історія міліції України у документах і матеріалах : в 3 т. Т. 1. 1917–1925 рр. / Я. Ю. Кондратьєв, П. П. Михайленко. – К. : Генеза, 1997. – С. 345.
4. Архів Управління МВС України в Чернігівській області. – Ф. 78. – Оп. 1. – т. – Спр. 1, 2.
5. Приказы НКВД УССР по Черниговской обл. с № 830 – 03.12.1930 г. по № 391 – 26.05.1935 г.

Богатирьов І. Г. Історико-правовий аналіз функціонування міліції Чернігівщини (1920–1930 рр.) / І. Г. Богатирьов, О. Г. Михайлик // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 114–117 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12bigfmh.pdf>

Розкрито історико-правовий аналіз функціонування міліції Чернігівщини у 1920–1930 роках, висвітлено форми взаємодії міліції з іншими правоохоронними органами та громадськістю.

Богатирев И.Г., Михайлик А.Г. Историко-правовой анализ функционирования милиции Черниговщины (1920–1930 гг.)

Раскрыт историко-правовой анализ функционирования милиции Черниговщины у 1920–1830 годах, отображено формы взаимодействия милиции с другими правоохранительными органами та общественностью.

Bogatirev I.G., Mihailik A.G. The History-Legal Assaying of Operation of Militia Chernigovshchiny (1920–1930)

The history-legal assaying of operation of militia Chernigovshchiny at 1920-1830 is uncovered, is mapped forms of interplay of militia with other law enforcement bodies that sociability.